

SURXONDARYO VILOYATIDA AN’ANAVIY HUNARMANDCHILIKKA E’TIBOR

Mamarajabov G’ayrat Abdulxakimovich, Termiz davlat universiteti “Jahon tarixi” kafedrasi dotsenti v.b., tarix fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD)

ATTENTION TO TRADITIONAL CRAFTSMANSHIP IN SURKHONDARYO REGION

Mamarajabov Ghairat Abdulkhakimovich, associate professor of the Department of "World History" of Termiz State University, Doctor of Philosophy in History (PhD)

Annotatsiya: Ushbu maqolada Surxon vohasida milliy hunarmandchilik sohasini rivojlantirish borasida amalga oshirilayotgan islohotlar tufayli vohadagi ko’plab hunarmandchilik markazlari faoliyati yanada rivojlanib, aholini ish o’rinlari bilan band qilish masalasi haqida ma’lumot beriladi.

Kalit so’zlar: hunarmandchilik markazlari, kosib va hunarmandlar, Hunarmandlar uyushmasi, kiyim-kechaklar, ko’hana taqinchoqlar, milliy liboslar.

Abstract: This article provides information about the development of many craft centers in the oasis and the employment of residents due to the reforms implemented in the Surkhan oasis for the development of the national craft sector.

Key words: craft centers, craftsmen and artisans, Craftsmen’s Association, clothes, antique jewelry, national costumes.

Аннотация: В данной статье представлена информация о развитии многих ремесленных центров в оазисе и трудоустройстве жителей в связи с реформами, проводимыми в Сурханском оазисе для развития национального ремесленного сектора.

Ключевые слова: ремесленные центры, мастера и ремесленники, Союз ремесленников, одежда, антикварные украшения, национальные костюмы.

KIRISH. Surxon vohasida azaliy qadriyatlarimiz hisoblangan milliy hunarmandchilik sohasini rivojlantirish borasida ko’plab islohotlar amalga oshirib kelinmoqda. Ushbu amalga oshirilayotgan islohotlar tufayli, vohadagi ko’plab hunarmandchilik markazlari faoliyati yanada rivojlanib, aholini ish o’rinlari bilan band qilishda muhim ahamiyat kasb etib kelmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI. Tabiat oldidagi qadimgi odamlarning ojizligi va tabiat injiqliklari tufayli diniy va mifologik e’tiqodlar va marosimlar paydo bo’lgan. Bu soha bo’yicha sovet va mustaqillik davrida ko’plab tarixiy adabiyotlar va monografiyalar yaratildi. Jumladan, o’zbek xalqi turmushida saqlanib qolgan qadimiy e’tiqodlar haqida ilmiy izlanishlar olib borgan A.Ashirov[1], G.Snesarev[4] larni aytishimiz mumkin.

O’zbekiston xalqining an’anaviy dehqonchiligi va urf-odatlari haqidagi ma’lumotlarni K.Shoniyoov[5], F.Rahmonov[6] va M.Jo’rayevlarning monografiya va maqolalarida uchratishimiz mumkin.

MUHOKAMA. Viloyatimizda hunarmandlarga yaratilgan sharoitlar xususida so’z borganda, albatta Hunarmandlar uyushmasi faoliyati ko’z oldimizga keladi. Bugungi kunda ushbu uyushma faoliyatida ko’plab islohotlar amalga oshirib borilmoqda. Ya’ni ushbu uyushma ma’lumotlariga bugungi kunda hunarmandchilikning 34 ta turi bo’yicha faoliyatlar tashkil etilgan bo’lib, ularda amalga oshirilayotgan ishlar ham ancha salmoqli bo’lib hisoblanadi. Uyushmaning barcha tumanlardagi bo’limlari kabi Jarqo’rg’on tuman bo’limi faoliyatida ham muhim

<https://orcid.org/0009-0001-6486-898X>
e-mail:
mamarajabovg@tersu.uz

ishlar amalga oshirib kelingan. Tuman bo'limida bugungi kunda 337 nafar hunarmand uyushmaga a'zo bo'lgan. Hunarmandlar qo'lida kasb-hunar o'rganayotgan shogirdlar soni 624 nafarni [1.3] tashkil etib kelmoqda. Jumladan, tuman uyushmasi tomonidan izchil islohotlar davomida hunarmandchilikning "mebel ishlab chiqarish", "milliy liboslar tayyorlash", "metallardan buyumlar tayyorlash", "yog'ochdan tayyorlangan xalq hunarmandchiligi mahsulotlari tayyorlash" yo'nalishlari faoliyatlari yanada jadal tarzda rivojlantirib borilmoqda. Shu o'rinda hunarmandlar faoliyatini tashkil etish, ularga imtiyozli ravishda kreditlar ajratish hamda ular faoliyatini yanada qo'llab-quvvatlash maqsadida ham muhim ishlar amalga oshirib borilmoqda. Hunarmand uyushmasi rahbari Alisher Kamolovning ta'kidlashicha, hunarmandlarga yaxshi shart-sharoitlar yaratish maqsadida tuman dehqon bozori hududida hunarmandlarning mahsulotlarini namoyish qilish hamda sotish uchun rastalar qurilishi ishlari boshlab yuborilgan bo'lib, bu jarayonlar nihoyasiga yetgach har bir hunarmandlar o'zlari ishlab chiqargan mahsulotlarini xalq iste'moliga taqdim etish uchun keng imkoniyatlar yaratilishi alohida ta'kidlab o'tildi. Shuningdek, usta-hunarmandlar uchun imkoniyatlar yaratish hamda imtiyozli kreditlar ajratish borasida muhim ishlar amalga oshirib kelinmoqda. "Hunarmand" uyushmasi a'zolariga ishlab chiqarish ehtiyojlari uchun asbob-uskuna, ehtiyot qismlar va xomashyo materiallari xarid qilish, hunarmandchilik markazlari "Usta-shogird" maktablari tashkil etish, ustaxonalar qurish yoki shu maqsadlarda bino va inshootlar sotib olish, aylanma mablag'larni to'ldirish uchun markaziy bankning qayta moliyalash stavkasidan oshmagan holda 18 oyga bazaviy hisoblash miqdorining 250 baravaridan oshmagan miqdorda kreditlar ajratilgan [2].

Mamlakatimizda bo'layotgan islohotlar Surxondaryo viloyatida hunarmandchilik sohasini rivojlantirishga katta e'tibor qaratib kelinmoqda. Ma'lumotlarga ko'ra, tumanda ham eng faol ish yuritayotgan mashhur hunarmandlardan biri sifatida Inyushev Dmitriy faoliyat yuritib kelmoqda. Uning asosiy qiziqishlaridan biri o'zbek milliy taqinchoqlarini tayyorlash hisoblanadi. U o'zining

shu sohadagi faoliyatlari davomida 60 dan ortiq hunarmandchilik mahsulotlari tayyorlab 100 dan ortiq shogirdlar bilan birgalikda mehnat qilib kelmoqda[3]. Shu kungacha 100 dan ziyod shogirdlar tayyorlagan. Tayyorlanadigan mahsulotlar turi 60 dan ziyod.

Hunarmandchilikni rivojlantirishda bir qator hunarmand xizmatlari beqiyos: gilamchilik, janda, olachani qayta tiklagan hunarmand Xadicha Rahimberdiyeva, tuya junidan 25 metrli gilam to'qigan hunarmand Maftuna Azizova, milliy kashtachilik yo'nalishi bo'yicha 2019-yil Qo'qonda o'tkazilgan hunarmandchilik festivalida sovrinni qo'lga kiritgan hunarmand Nilufar Jo'rayeva, milliy libos sohasi bo'yicha faoliyat olib borayotgan hunarmand, 25 metrga 5 metrlik qurog'i bilan hunarmandchilikning milliy katalogiga kirgan Nazokat Sabirova, Surxondaryoda yagona bo'lgan savat to'quvchi hunarmand usta Boymurod kabi hunarmandlardir. Surxondaryoda keng tarqalgan milliy hunarmandchilik turlaridan biri kulolchilik bo'lib, kulolchilik sohasini taraqqiy etishda 7 sulola davom etib kelayotgan Umar kulol sulolasining xizmati katta. 2019-yil Surxondaryoda bo'lib o'tadigan I Xalqaro baxshichilik san'ati festivaliga bag'ishlab boysunlik hunarmandlar tomonidan Nilufar Jo'raeva boshchiligida dunyoda eng katta so'zana tikildi. 20 nafar qo'li gul chevarlar tomonidan nozik did, yuksak mahorat bilan yaratilgan ushbu san'at namunasi uzunligi 25, eni esa 6 metrni, og'irligi 60 kilogrammi tashkil etadi. Mohir kashtado'zlar tomonidan mehr bilan tikilgan ushbu so'zana olti oy davomida yaratildi. Tinimsiz mehnat mahsuli hisoblangan kashtachilik namunasi yaratish uchun vohani aks ettiruvchi turli yorqin rangdagi 16 kilogramm ipaklardan foydalanildi. So'zanani tikishda vohaga xos bo'lgan qadimgi kashtachilikning to'ldirma yo'nalishidan foydalanilgan. Uning markazida tasvirlangan 5 ta gullarning har birining (kashtachilikda oylar deb yuritiladi) aylana diametri 2, atrofidagi kichik 14 ta gullarning har birining diametri 1 metrni tashkil etadi.

Viloyatda ko'p yillardan beri gilamchilik bilan shug'ullanayotgan va bu sohani kengaytirib o'z sexiga asos solgan hunarmandlardan Dilafro'z Vallayevani alohida ta'kidlab o'tish lozim.

Dilafroʻz Vallayeva Termiz tumani “Orol” mahallasida “Ostona gilamchi” oilaviy korxonasi asos soldi. Hunarmand nafaqat oila aʼzolarini, balki 2020-yilning boshlarida mahalladagi 150 nafar uy bekalarini gilamchilik kurslarida bepul oʻqitib, ularni ish bilan taʼminladi. 2020-yilning soʻnggi choragiga kelib ish bilan taʼminlangan ayollar soni 186 nafarni tashkil etdi. Mahalla guzari qoshida kichik korxonaning faoliyatini tashkil etib, u yerda ham 20 nafar xotin-qizlarni ish bilan taʼminladi. Shunisi ahamiyatliki, gilam uchun zarur boʻlgan xomshyo ham ayollarning oʻzlari tomonidan ishlab chiqariladi. Sherobod tumanining “Taroqli” mahallasida ham gilamchilik sexi tashkil etildi. Mazkur sexda 35 nafar xotin-qizlar ish bilan taʼminlandi hamda gilamchilik oʻquv kursi ham tashkil etildi. Sexda ipak, paxta va jundan turli gilamlar toʻqilib, ular Pokiston, Eron va Turkiya davlatlari va mahalliy bozorlarda sotildi.

Gilamchilikning keng yoyilishi va xalq hunarmandchiligining qayta tiklanishiga katta hissa qoʻshayotgan hunarmand ayollardan biri Maftuna Azizova sanaladi. Mohir gilamdoʻz Boysunning qoʻli gul gilamchilaridan biri. U Boysun tumanining “Hunarmandlar” mahallasidan. Yosh gilamdoʻz hunarmand Boysun tumani, viloyat, respublika miqyosidagi hunarmandlarning eʼtiborini qozongan. Koʻplab koʻrik tanlovlarda ham gʻoliblikni qoʻlga kiritgan. Jumladan, 2013-yilda “Yurt keja” tanlovida 1- oʻrinni, 2014-yilda qoʻshni Tojikistonda oʻtkazilgan “Diyori husn” festivalida 1-oʻrin, 2016-yilda Qirgʻizistonda oʻtkazilgan “OYMO” festivalida esa sovrindor boʻldi. Uning xizmatlari yanada eʼtirof etilib, 2018-yilda “Shuhrat” medali bilan taqdirlandi. U gilamlarning qadimiy nusxalarini qayta tiklash uchun oʻz ustida ishladi. Gilamdoʻzlikda “Gajari”, “Qolin”, “Qurbaqa pishti”, “Chumchuqi”, “Oqin”, “Toʻdagul” kabi gilam turlarini toʻqiydi. 2018-yildan buyon mohir hunarmand toʻqigan gilamlarga va tikkan milliy liboslariga YUNESKO xalqaro tashkiloti tomonidan beriladigan “Sifat belgisiga” munosib topildi. Endilikda hunarmand ushbu “Sifat belgisi” bilan xalqaro koʻrgazma va tanlovlarda ishtirok etishi mumkin. Ushbu hunarmand ayol 2018-yildan Boysun tumanida “Yosh hunarmandlar” maktabini tashkil etishni ham boshlab yubordi.

Oʻzbekistonda xorijiy investitsiyalarni jalb qilgan holda toʻqimachilik sanoati mahsulot ishlab chiqarish, investitsiyalar jalb qilish, yangi korxonalar va ish oʻrinlarini tashkil etish, aholi va yoshlarni ish bilan taʼminlashda dadil qadam tashlay boshladi. Eksport qiluvchi korxonalarga berilayotgan imtiyozlar natijasida bugungi kunga kelib xalq hunarmandchiligi sanoati tarmogʻi mahsulot eksport qilishda ham yetakchi oʻrinni egallamoqda.

XULOSA. 2021-yil boshida Surxondaryo viloyatida hunarmandlar soni 4016 nafarni tashkil etgan boʻlsa, 2022-yil yanvar oyida ularning soni 5400 nafarga yetdi (1384 nafarga koʻpaydi) [5.275]. Maʼlumotlarga koʻra, 2021-yil boshida “Usta – shogird anʼanasi”ga asosan hunarmandlarga birlashtirilganlar shogirdlar soni 10 681 nafarni tashkil etgan boʻlsa, hozirgi kunda 18 005 nafarga yetib, 7324 nafarga koʻpaydi (oʻsish surʼati 164 %). Jami 2021-yil holatiga koʻra, 23405 nafar fuqarolar ustoz-shogird anʼanasiga muvofiq hunarmandchilik faoliyati asosida bandligi taʼminlanib, doimiy daromad manbaiga ega boʻldi. Sohoni har tomonlama qoʻllab-quvvatlash maqsadida 2021-yilda hunarmandchilikning 27 ta yoʻnalishi boʻyicha 1 726 nafar hunarmandlarga 49,6 mlrd soʻm kredit mablagʻlari ajratilib, reja koʻrsatkichlari 146 %ga bajarildi. Shundan 19,3 mlrd soʻm hunarmandchilikni rivojlantirish, 30,3 mlrd soʻm Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari doirasida ajratildi[6].

ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. H.Togʻaymurodov. Hunarmandlar qaydasiz. Surxon tongi. 2021 yil 3 mart. 17-son. -B. 3.
2. “Hunarmand” uyushmasi Jarqoʻrgʻon tumani boʻlimi hisobotlari, 2020-yil dekabr holati.
3. Mamaradjabov, Gayrat A. “Activity of uzbek artisans in creating national dresses”. Look into the past si-3 (2021).
4. Dala yozuvi. Boysun tumani “Hunarmandlar” mahallasi. 2019-yil.
5. Tursunov S. va boshq. Oʻzbekiston tarixi va madaniyati – Surxondaryo etnografiyasi. – T.: Alisher Navoiy nomidagi Oʻzbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2006. – 275.
6. Surxondaryo viloyati “Hunarmand” uyushmasi hisobotidan, 2021-yil dekabr.